

A Bethlen Gábor Alapítvány díjazottjai 2005-ben

Bethlen Gábor-díjasok

ILIA MIHÁLY

Ha manapság munkát keresünk, pályázatot kell írunk, és terveink vázolósa mellé kötelező jelleggel „amerikai típusú” önéletrajzunkat kell csatolni. Vagyis olyat, amely rólunk semmit vagy csak nagyon keveset árul el. Ez az életrajzforma nagyon jól jellemzi napjaink emberszemléletét, vagy ha tetszik: napjaink „humanizmusát”. Ebben a humanizmusban azonban kevés hely jut azoknak, akik ténylegesen teremteni akarnak, akik saját karrierjük helyett a mindennapokkal, az azokban élő embertársaikkal törődnek. Képzeljük el Ilia Mihály „amerikai típusú” életrajzát, és állítsuk mellé őt magát. Az életrajzot csak az olvasná el, aki őrá ténylegesen nem kíváncsi.

Eddigi életének és tevékenységének egyik legfontosabb üzenete ugyanis éppen az, hogy nem létezik formalizálható ember. Csak a megismerendő és megértendő ember létezik. Ahogy csak a megismerendő és megértendő irodalom létezik. Hiszen irodalomtörténeti írásait is ezzel az ars poeticával írja. Előbb nem elméletet alkot, hanem megismeri azokat az apró mozzanatokat, amelyekből az ember és az irodalom felismerhető és értékelhető. Ha irodalomtörténeti írásait olvassuk, rá kell jönnünk, hogy a néhány évtizedig divatos irodalomelméletek ismerete nélkül alkalmazza azok eredményeit, tehát megelőzi őket.

A történelemből – vagyis a mások tapasztalatából – jól tudjuk, hogy a legjobb emberi szándékkal létrehozott intézmények is születésük pillanatától kezdve intézményként, vagyis nem emberként működnek. Ezért mindig lesznek megújító törekvések. Sokan hisszük azt, hogy ha az intézmények irányításában részt veszünk, megjobbíthatjuk azokat. Sikereink időlegesek. Ilia Mihály életének is volt olyan periódusa, amikor az intézmény szervezett erejében hitt, és azt gondolta, hogy maga az intézmény is lehet jó, ha jó emberek felelősek működtetéséért. Az általunk látható életének két legfontosabb területén – a Magyarország mostani határain kívül élő magyarokkal való törődés és az irodalomtörténeti oktatás – ő maga is fontos intézményi feladatokat vállalt magára. Elvállalta az egyik, a saját korában legnépszerűbb irodalmi folyóirat szerkesztését, és egész életében iskolateremtőként oktatott. Az előzőt kivették a kezéből, az iskola pedig „oktatási szolgáltatás”-sá vált.

Ilia Mihály ennek ellenére tudta és tudja, hogy intézmények kellene. Csak ahol neki, az ő szándékainak nem jut intézményes keret, ott céljait az intézmény

mellett valósítja meg. A hetvenes évek végén (1977) létrehozott Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság (ma Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság) programját ő már egyszemélyes üzemként a hatvanas évek közepétől megvalósította. Kapcsolatot tartott a Kárpát-medencében élő magyarokkal, az Európa más részeire, az amerikai kontinens országaiba és az Ausztráliába származottakkal is. Hírt adott Argentínába vagy az Egyesült Államokba az erdélyiekről, és a Vajdaságba vagy a Felföldre a hollandiaiakról, párizsiakról. Tudomást szerzett róluk, elolvasta írásaikat, értékelt azokat annak ellenére, hogy volt idő, amikor a magyarországi szakmai fórumok nem teheték ezt, s amikor meg már tehetnék (sokféle okból), nem teszik. A kisebbségi környezetben élő alkotókat ő sohasem egy elvont „tudományos” értékrend szerint szemlélte, főként nem ítélte meg, hanem hallatlan energiát áldozott arra, hogy odafigyeljen azokra az emberekre, akik körülményeik ellenére tartják fenn, gazdagítják a magyar kultúrát. Miután tényleg megismerte őket – tudta, hogy naponta hány órát állnak sorba kenyérért, vagy ki küzd gyermeke elhelyezéséért, ki élt át családi örömet vagy tragédiát –, közelebb került írásaikhoz is. Vagy éppen megtanulta tőlük, hogy hogyan kell a magyar kultúrát „kívülről” szemlélni. Hiszen az idegen kulturális és tudományos közegben alkotó magyarok természetes módon tanulták meg környezetüktől azt, hogy létezik a magyar művelődésnek, a magyar népnek kívülről megrajzolható és megrajzolandó képe is. Ilia Mihály úgy fogadja el ezeknek az embereknek a látásmódját, ahogy képes az itthoni tudományos iskolák képviselőinek mondandóját meghallgatni, és gazdagodni ismeretükből. Az említett nemzetközi társaság intézményként ma helyét keresi, Ilia Mihály ma is tudja, hogy személyes, empatikus, emberi odafordulása a határokon túli magyarokhoz helyet-síthetetlen.

Ilia Mihály tudja azt, hogy volt és van népies és urbánus vita. Azt is tudja, hogy a magyar kultúra viszont nem népies és urbánus, hanem egyetlen, magyar. Úgy magyar persze, ahogy egyik költő tanítványa mondja: „Kozák és lengyel nagyapáktól származó bolgár és magyar.” Nem lehet figyelni csak a nagyvilág kultúrájára és tudományára, elfeledni, hogy a legkisebb magyarországi faluban és a világ legtöbb országában élő nagyobb és kisebb közösségekben is hozzájárulnak az egyetemes magyar művelődéshez. Ugyanígy nagy hiba az is, ha nem figyelünk másokra, bezárkózunk saját világunkba. Persze nekünk, magyaroknak első körben Közép-Európára és azokra az országokra kell figyelniük, amelyek az elmúlt ezer évben leginkább hatással voltak ránk. A *Tiszatáj* nyitottsága is ilyen volt Ilia Mihály főszerkesztősége idején, és a Tanár úr úgy tanított, hogy tudta, mit tanít a szomszéd tanszék a közép-európai vagy éppen a német, az osztrák, vagy az olasz kultúráról. Ha úgy vélte, valami fontos kimarad, pótolta annak ismeretét.

Ilia Mihály életrajzában a munkahelyek száma nagyon kevés. A Szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara mellett a *Tiszatáj* szerkesztősége foglalkoztatta. Nem kellett neki számos munkahelyen megfordulni ahhoz, hogy mindenütt ismerjék, ahol a magyarsággal tudományos szinten foglalkoznak.

Tudományos munkássága is alapvetően Szegedhez és szülőfalujához, Tápéhoz kötődik. A Szegedhez kötődést persze úgy értem, hogy a JATE éppen általa is lett a határokon túli magyarságra figyelő egyetem.

Melyik Ilia Mihály életében az eddigi legnagyobb mű? Nehéz válaszolni erre a kérdésre. Sokan azt mondják: a levelesládája. Abban lapul a nyugati és a Kárpát-medencei magyar irodalom elmúlt negyven évének története. Mások úgy vélik, hogy a nagy mű az élő és a sajnálatos módon már elhunyt tanítványai munkásságában keresendő. Magam igazi Ilia-szemléletű nagy műnek a Tápé-monográfiát látom. Ebből a szemléletből világosan megérthető az, hogy a hungarológia néprajz nélkül nem művelhető, és a népi kultúra változásai a magas kultúra ismerete nélkül nem érthetők. Irodalomtörténeti írásaiban sem válik ketté az irodalom társadalomtörténete a poétikai és esztétikai szempontoktól. Ennek a szemléletnek a kialakítása csak úgy sikerülhetett, hogy maga is nagyon aktív részese volt a XX. század utolsó harmada magyar irodalomtörténetének. Tudta, hogyan, milyen gyötrelmek kíséretében születnek az írások, és azt is látta, hogy a nagy sikerű szerzők és művek milyen szempontok szerint számítanak nagyoknak, vagy miként találatnak könnyűnek.

Hallatlan empátiás készsége, emberiessége sokakat segített a lelki mélypontokon való túljutáshoz. Szakmai és magánéleti vezérlő elvévé ugyanazt választotta, ezért nem hitt abban, hogy lehet valaki magánéletében vagy közéleti szereplésében ingatag, szakmai voltában pedig – legyen költő, író, tudós vagy politikus – kiváló. Sokan tudjuk, hogy ő ilyen, ezért sokan szeretnénk véleményét tudni magunkról, és ezért is félünk a véleményétől oly sokan.

Ilia Mihály egész életében azokat a célokat szolgálta, amelyeket a Bethlen Gábor Alapítvány tűzött maga elé. Ő persze nem így fogalmazta meg: tanított, irodalmi szerkesztő volt, levelezett, véleményt mondott, egyengette mások útját. Jó érzés tudni, hogy időnként ezt intézményesen is megköszönik neki.

MONOK ISTVÁN

VETÉSI LÁSZLÓ

A mai díjátadó ünnepség alkalmával nem lehet eltekinteni attól, hogy a Bethlen Gábor Alapítvány megalakulásának 25. évfordulójához érkezett. A félve remélt változások előhírnökeként létrejött első magyarországi civil egyesület fennállásának – elmúlt – negyed századában, értékörző és értékfelmutató hivatását betöltve, maga is értékke vált. Olyan értékke, melyet az Erdély megtartását és megépülését szolgáló nagy Fejedelem – a névadó – személyisége híven fémjelez.

A történelmi folytonosság jegyében, ugyanebben az értelemben kell szólnunk a Bethlen Gábor-díj erdélyi kitüntetettjéről: Vetési László lelkipásztorról, aki az Erdélyi Református Egyház nemzetmegtartó szerepének és a kálvinista prédikátorok szolgálatának a hagyományát folytatva, a történelmi csapások megtépázta, egykori „Tündérkert” „Holt tengerré” csupaszult térségein végzi élet- és lélekmentő, gyógyító, megújító és építő szolgálatát.

– Az Alapítvány által odaítélt díjak rendje és a kitüntetettek mivolta nem kevésbé beszédes. Erdélyi megközelítésből szólva, elég, hogyha csak a boldog emlékezetű Márton Áron Erdély fölé magasodó alakját, másfelől pedig a néhai „Tündérkert” romjai közt éledező máramarosszigeti Leöwey Klára Gimnáziumot emeljük ki, ahhoz, hogy – Móricz Zsigmond megfogalmazásában – korunk és helyzetünk változatlanul érvényes Bethlen Gábor-i credójaként újból tudatosítsuk: „Nem mindig lehet megtenni, amit kell. De mindig meg kell tenni, amit lehet.”

Vetési László – más jeles kortársaival és a *Metamorphosis Transylvaniae* történelmi próbatételeit megszenvedett, hívó erdélyi népével együtt – tulajdonképpen ennek a filozofikus, de éppen annyira gyakorlati érvényű, magvas bölcsességnek szerez érvényt meghátrálást nem ismerő helytállásával és eszmei alázatával, fáradhatatlan ügyszeretével és életműszámba menő, bámulatos munkásságával.

E méltatás keretében nincs kellő hely és idő arra, hogy Vetési László tevékenységére érdemben és részleteiben kitérjünk. Ehelyett talán többet mondunk azzal, hogyha – mutatóban – néhány tevékenységi körének, írásának, tanulmányának, könyvének vagy szórványmissziói tervezetének az elnevezését, címét felsoroljuk:

- *Jubaimnak maradékát összegyűjtöm* (szórványfilm-sorozat),
- *Lélektől lélekig misszió* (falumissziói munkaterv),
- *Lámpás-program* (vidéki pedagógusok tevékenységi stratégiája),
- *Iskola a nyelvatáron* (szórvány-népoktatási tanulmány),
- *Felebarát* (szórványlap),
- *Úgy cselekedjünk, hogy megmaradjunk* (szórványstratégia),
- *Holttenger dokumentációs program* (a romániai szóránymagyarság adatbázisa, tárgyi és szellemi hagyatéka),
- *Megszámláltattál* (az 1992-es romániai népszámlálás református adatainak értékelése),
- *Ne csüggedj el, kicsiny sereg* (gyűjteményes kötet),
- *Szolgáljatok az Úrnak* (útmutató és útravaló a szórányszolgálathoz).

E sokatmondó felsorolás már önmagában is egész életre szóló hitvallás, egyházi és intézményi kereteket szétfeszítő program. Ami pedig aranyfedezetként mellette és mögötte áll: az maga a gyakorlat, a kiterjedt szóránygondozás, a munka és a küzdelem – Vetési László emberi és szolgálati életformája, sokfelé szerteágazó munkássága. Illő és méltó, hogy erre nézve a hivatástudó és szolgálatvállaló emberek küldő Urát idézzük – az Ő Igéje által: „Embernek fia! Őrállóul adtalak téged Izrael házának” (*Ez. 3,17*).

A nehéz időköt megélt és a trianoni impériumváltozás következtében kivérezett Erdély, másfelől a korszakos nyomorúságainkban szabadításunkra siető Úr Krisztus és az Ő szolgálatába szegődött, komor őrállók élet- és fogalomköréből – végezetre – lépünk kiesebb tájakra. Ha tetszik, Vetési László kalauzolásával szálljunk ki mi is Nagysajóra, Szépenyerűszentmártonba vagy Pusztakamarásra, menjünk el együtt a Zsil-völgyébe, az érmelléki Poklostelekre vagy a Regátba, és lélektől léle-

kig haladva, felebaráti indulattal kopogtassunk be a Jó Pásztor „juhainak maradékához” – Ez így volna egészen emberi. – És netalán az almásmálomi Máthé Dávid vendégszerető házába is térjünk be, és énekeljük el közösen, lélekből: „Az Úr énnékem őriző pásztorom” (23. zsoltár).

TÖKÉS LÁSZLÓ

Márton Áron-émlékérmesek

BÉCSI SZENT ISTVÁN EGYLET

Igen megtisztelő volt számomra a felkérés, hogy a hozzánk annyira közelálló és minket önzetlenül támogató Bécsi Szent István Egylet laudációját megtartsam. Annál inkább sajnálom, hogy főpásztori kötelességeim nem teszik lehetővé, hogy személyesen rójam le hálánkat – legalább részben –, amit szívünkben hordozunk a nagynevű Egylet iránt.

Ezt a jeles napot még jobban kiemeli a tény, hogy a Bethlen Gábor Alapítvány 25. születésnapját üli. Az Erdélyi Fejedelemség, a regényes „Tündérország” fejedelme kijelentése az Alapítvány jelmondata lett: „...mi minden erőt, ami a haza javára akar és tud lenni, nem eltiporni, hanem együvé fogni kívánunk...” Huszonöt esztendő alatt a Bethlen Gábor Alapítvány erejét meghaladó módon valósította meg a Nagy Fejedelem célkitűzését. Hálát adunk Istennek, hogy Egyházaink és Népünk javára létbe hozta a Bethlen Gábor Alapítványt, amelynek további áldásos működést kívánok.

A Bethlen Gábor Alapítvány 1988-tól osztja ki évente a Márton Áron-émlékérmeket. Az erdélyi Szervátiusz Tibor alkotását emlékérem formájában azok kapják – személyek és intézmények –, akik a keresztény magyarság szolgálatában kiemelkedő munkát végeztek. Öröndetes az egybeesés: amikor a Bethlen Gábor Alapítvány 25. születésnapját üli, Isten Szolgája, Márton Áron gyulafehérvári püspök, Erdély püspökének halála 25. évfordulóját ülte meg Szent Mihálykor, szeptember 29-én hívő népe és tisztelői. Mi erdélyiek büszkék vagyunk Márton Áronra, akit elég ügy bemutatnunk a külföldieknek, hogy „Erdély Mindszentje”.

Méltán szerepel az idei Márton Áron-émlékérem kitüntetettjei között a Bécsi Szent István Egylet. Nemsokára százéves lesz ez a nemes célú magyar szórványt szolgáló Egylet, hiszen 1916-ban alakult, és 1918. április 23-án jegyezték be Bécsben az illetékes hatóságoknál. Áldásos működését csak 1921. január 21-én kezdhetette meg. A Szent István Egylet célja kizárólag karitatív jellegű volt: anyagi segítséget nyújtottak a rászorulóknak, beteglátogatásokat végeztek, nyaraltatási akciókat szerveztek. Ezzel karolták fel az I. világháború alatt elszegényedett magyarokat. Jellemző lelkeségére, hogy első elnöknője az időközben boldoggá avatott Batthyány-Strattmann László herceg hitvese, Coreth Mária Terézia grófnő volt. Amikor megkezdte tevékenységét, már a mindenkori magyar hercegprímás és a bécsi magyar nagykövet védnöksége alatt állott. A bevétel lényeges részét ké-

pezte az évente megrendezett Szent István bál, amelyet a bécsi magyar nagykövetség palotája dísztermében tartottak. A bécsi Szent István bál kezdettől fogva – napjainkig – Bécs világváros kiemelkedő társadalmi eseménye. A mostoha történelmi körülmények miatt a Szent István Egylet 1938–1945 nem működhetett nyilvánosan, de a karitatív munkát folytatta. Az osztrák államszerződés 1955-ben lehetővé tette a Szent István Egylet tevékenységének bővítését. Ugyanakkor a helyzet kívánta, hogy az Egylet védnökei a bécsi bíboros érsek (akkor Franz König) és Mindszenty bíboros-hercegrímás legyenek. A legújabb politikai változások tették lehetővé, hogy a régi Szent István bált a hagyománynak megfelelően 1991-től ismét a Bécsi Magyar Nagykövetség dísztermében rendezhessék. Jelenleg az 1992-től nemzedékváltással megújult vezetőség meghatározta a Szent István Egylet és bál közéleti szerepét.

1993 tavaszán Erdélybe látogatott az Egylet. A személyes kapcsolat és tapasztalat szülte meg a gondolatot, hogy az új rendszerben beindult keresztény magyar iskolákat támogatni kell ösztöndíjjal. Különböző tehetséges vidéki magyar keresztény fiatalok nem tudnak felkészülni a keresztény magyar jövő alkotó építésére a szórványban. Megszületett az Ösztöndíj Alapítvány, amely állandóan bővül. Felöleli az utódállamok magyar keresztény iskoláit: *Románia–Erdély*: Gyulafehérvár, Nagyenyed, Nagyvárad, Kolozsvár, *Szerbia és Montenegro–Délvidék*: Szabadka, *Szlovákia–Felvidék*: Kassa, Komárom, Pozsony, *Ukrajna–Kárpátalja*: Beregszász, Munkács, Ungvár. Jelenleg 240 diák tanul a Szent István Egylet ösztöndíjával, és több mint 500 már leérettségizett.

Külön meg kell köszönnöm, hogy már tíz éve ösztöndíjjal látják el a Gyulafehérvári kisszeminárium vagy hivatalos nevén a Gróf Majláth Gusztáv Károly Római Katolikus Líceumi Szeminárium tehetséges diákjait. A Bécsi Szent István Egylet ösztöndíja (évi 218 euró fejenként) gyakorlatilag ingyenes ellátást biztosít az ösztöndíjasoknak a líceumi évek idejére, ami lehetővé tette számukra – és teszi – a középiskola elvégzését, az érettségi diploma megszerzését és hivatásuk, álmaik megvalósítását is.

A nagynevű és szép jövőre jogosult Egylet első védnöknőjét említettem név szerint. Szeretném mindenkinek arany betűvel ide írni a nevét, akik az Egylet közel kilencven esztendő története alatt tagjai voltak, és áldoztak a keresztény magyar ügyért. Ilyenkor azonban gyakori eset, hogy kifelejtünk valakit. Ezért eltekintek a sok áldozatos tag felsorolásától, akiknek nevében a jelenlegi elnök átveszi a Márton Áron-emlékérmet. Ezért én is – a hálás erdélyi főpásztor – a jelenlegi Elnök-nőnek mondok köszönetet az Egylet minden múltbeli és jelenkori tagja nevében. Báró Stipsicz Károlyné, született bethleni gróf Bethlen Katalin, a mi „Katica né-nink” a királyi nemes családok valóban nemes lelkületével irányítja a Szent István Egylet mai életét. Kérem, fogadja az Egylet nevében is köszönetemet, hálámat és jókívánságomat a jövőre vonatkozólag. Isten áldja a nemes lelkű Bécsi Szent István Egylet tevékenységét, működését, amelyért a jutalmat igazán csak a jó Isten fogja megadni.

JAKUBINYI GYÖRGY

Amikor hírül vettem, hogy 2005-ben a Leövey Klára nevét viselő máramarosszigeti líceum kapja a Bethlen Gábor Alapítvány által odaítélt Márton Áron-emlékérmet, rögvest az ötlött az eszembe, hogy ezt megelőzően – ha lehetséges volna – először Leövey Klárának kellett volna adományozni az állhatatosságért és honleányi becsületért kijáró legnagyobb kitüntetést. Hiszen nem sokan voltak a hölgyek között, akik 1849 után „kiérdemelték” a büszkeségre okot adó császári bosszú ilyen gyümölcsét: a több éves kufsteini várfogságot. Ennek a Máramarosszigeten született – hazánknak és nemzetünknek kitűnőségei között helyet foglaló, az oktatás és a nevelés ügyében is – élenjáró úrhölgynek a nevét viseli most az az iskola, amelynek elődjéről, elődjeiről évtizedeken keresztül azt hittük, hogy végleg a múlt dicsőségének pora lepte be.

A Bethlen Alapítvány döntése kapcsán és amiatt, hogy engem kértek fel a díjazott méltatására, egyszerre jelent meg a szemem előtt a Kárpát-medence politikai és hegy- és vízrajzi térképe, a Máramarosi-medence, Észak-kelet-Felvidék peremének e Felső-Tisza-menti tája, amelynek valaha éppen ez az 1352 óta koronavárosi rangú település volt a magyar szellemi központja. Máramarossziget a trianoni döntés nyomán egy határ menti, természetes környezetétől részben elszakított, majd zsákutcává átminősített végállomássá vált. Ahol fokozatosan sorvadt el és vált szórvánnyá a magyarság, szűntek meg a magyar intézmények, és zárták be magyar iskoláinak kapuit. És felrémlettek bennem a kommunista diktatúra rémképei is, amely önkényuralom nem csupán emberellenes volt, hanem sajátosan magyarellenes is, de nemcsak Romániában vagy az akkori Csehszlovákiában, hanem még Magyarországon is. Ez volt az igazi sajátossága ennek a több mint negyven évig regnáló politikai és hatalmi rendszernek. Ez volt a sajátos nemzetközisége. Uralkodó elvtársait a hatalombitorlás és a gyűlölködés internacionalizmusán túl a magyarellenesség fogta egységbe. Ennek a közös érdeknek estek áldozatul a Nyugat-Felvidéken és Kelet-Felvidéken, Partiumban, Székelyföldön, Dél-Erdélyben, Temesközben és a további elszakított területeken a még megmaradt magyar iskolák és magyar intézmények, ez most tudatos rendszerességgel üresre a maradék Magyarországot magyarjainak agyát.

Ki gondolná ma, hogy a mostanra szórvánnyá, sőt zárvánnyá vált Máramarossziget a késő középkortól kezdve a magyar művelődés táji központja volt. A reformációnak köszönhetően már a XVI. században az általános, gimnáziumi tantárgyakon kívül bölcsészetet is tanítottak itt. És ami a hely szellemének fennköltségére utal, az erdélyi fejedelmek alapítványokkal segítették az itteni oktatást, hogy a környék ruszin és román lakossága is pallérozottá váljék. A végzetes trianoni döntés előtt a városban jog- és államtudományi akadémia, valamint tanítóképző működött.

Ebben a magasságban fordította visszájára a politika a természet geometriáját, hogy a létező váljék voltta, ahonnan nincs visszatérés. Mint a sívó szél, temette be a politika vihara a magyar kultúra e táját, pusztította el fokozatosan az évszázadokon át művelt növényzetét, apasztotta el életadó forrásait. Végül 1960-ban, a magyar nyelvű

oktatást ebben a városban (is) a román iskola egy megtűrt tagozatává silányították. A sivatag homokja talán – gondolhattuk – végleg elnyelte a virágos rétet? Aligha maradt volna ilyen körülmények között működőképes a változásba vetett remény.

Az egzotikus tájakat járó emberek azonban tanúsíthatják, hogy az életnek, – ha még maradt belőle egy parányi szikra – elég csak néhány csepp nedű az újjáéledés esélyére. És a szikes pusztaság is kivirágzik, színpompássá válik, az új élet megújuló reményét sugározza ismét. A megbuktatott Ceaușescu-diktatúra sivatagjának maradványain ilyen pompás virágként ragyogott fel az összefogásból született akarat Máramarosziget önálló magyar líceumának újratertésére.

Van ilyesmiről személyes tapasztalatom – ne vegyék tőlem rossz néven ennek felidézését. Én, mint nyugat-felvidéki, losonci, hasonló helynek a szülőttje és hasonló helyzetbe került városnak tősgyökeres volt polgára, gyermekkoromban részese és tapasztalója voltam városom magyarsága hasonló összefogásának. Emlékszem, mily reménység és tettekész akarat feszítette azt a mintegy hatszáz felnőtt sorstársamat, akik évekig küzdöttek városom több mint háromszáz éves magyar gimnáziumának újraélesztéséért. Sikertelenül. A máramaroszigetiek állhatatossága és sikere ezért nagy boldogság számomra és számunkra. Mert ha egyszer végre valahol sikerült, akkor másutt is sikerülhet. A sikeres példa igazolja, hogy az igyekezet nem hiábavaló, még ha kimenetele esetleg kétséges is.

Olvastam a líceum újraindulása után két hónappal készült sajtóbeszélgetést Böndi Gyöngyike parlamenti képviselővel, aki egyik motorja volt az ügynek. Három megjegyzése ragadta meg a figyelmemet. Az egyik az egész – a volt kommunista hatalom által uralt – térségre jellemző állapotról szólt. Annak a reménységnek a gyors szertefoszlásáról beszélt, amelyet a kommunista hatalmi rendszert megbuktató lendület tartósságához fűztek az elszakított területeken élő magyarok. Igen, a kezdeti lendület egy-kettőre kifulladt, és mintha visszacsöppentünk volna a bukott múltba. Ehhez kapcsolódik az a keserű élménye is, amelyet az oktatási minisztériumban szerzett, amikor a miniszter asszony annyira nem tudta palástolni undorát a magyar iskola kérelme iránt, hogy még fintorgott is hozzá. Ez is térségünknek egyik gyakori jelenete, amikor egy magyar kérvényező és a hatalomnak egy nem magyar képviselője szemtől-szemben találkozik. A harmadik esemény azért ragadta meg a figyelmemet, mert ritkaságszámba menő eset, tanúi lehettünk. Ez az a 2000. évi helyhatósági választások előtt kötött szóbeli egyezség a szigeti polgármesterjelölttel, ami sikerre vitte a líceum újraalapításának az ügyét. Ebben az a nem szokványos, hogy valaki, aki ha hatalomba kerül, betartja szóbeli ígéretét. Talán a hely szelleme teremtette ezt a csodát!

Ennek a csodának a nyomán lett 2002 őszén a Kárpát-medencei magyarságnak egy újabb középiskolája. Ami ugyan már volt, de most ismét van. Mennyit kellene még újra alapítanunk, hogy annyi legyen, amennyire szükségünk van?

A máramaroszigetiek nem csak azért érdemelnek kitüntetését, mert évtizedekig hordozták magukban a reményt. Akkor is, amikor minden arról szólt, hogy ami van, soha sem változik meg, mert örök időkre van így. És nem csak azért, mert a diktatúra bukásától eltelt tizenkét évben hittek erejükben és kitartottak. A kitün-

tetés azért is jár nekik, mert úgy cselekedtek, mint az a fiú, aki nagyapjától halotta azt, amit az is az öregapjától tudott, hogy fent, a szemközti hegyekben van egy szikla, ami tele van kincsel, s ha azt meglelik, népük végre boldogulni fog. A fiú pedig kitartással és ősei szavának hitelében bizakodva járta a köves rengeteget, és kereste azt az egyetlen ormot, amelynek oldalában meglelheti gyermekei boldogulásához a gazdagságot. De egyszer, amikor már alig vonszolta testét a fáradtságtól, és elesett a lába alatt porló talajon, maradék erejével belevágta kis csákányát a homokkőbe, hogy le ne zuhanjon az alatta tátongó szakadékba. Az ütés nyomán pedig lehasadt a szikla egy darabja és alatta megnyílt egy kis üreg, ami tele volt apró, hatszögletű, talpazatukkal összenőtt, piramis alakú, csillogó hegyikristályokkal. Íme, meglelte, amit keresett, amit meg akart találni: a máramarosi gyémántokat. Ezt hagyták rá örökül elődei, mint most Béres Ildikóra, a líceum igazgatójára. Mint ránk, mindnyájunkra azt a múltunkat, amelyből akkor lesz jövő, ha mindazt újrateheremtjük belőle, ami nélkül nem tervezhetjük ismét közös jövőnket Kelet- és Nyugat-Felvidéken meg szerte a Kárpát-medencében.

DURAY MIKLÓS

SZABADKAI SZÉCHENYI ISTVÁN ÁLTALÁNOS ISKOLA

Álmodnak-e színes tintákról a szabadkai kisdíákok?

Mondják-e a szülői házban, templomban és iskolában panaszukat, s ha igen, ki érti meg?

Mit éreznek, érzékelnek a szerb valóságból, a magyar környezetből, a délvidéki életsorsból?

Edzi vagy rongálja formálódó tudatukat, jellemüket a gyűlöletszító utcai falfirka, a sötétségből provokáló gúny és ökölcsapás, a nagymamák, dédmamák befelé zokogó fájdalma, félig bevallott történetei?

Halottak napja van.

Ezekben a napokban a délvidéki temetőben hitük, anyanyelvük miatt vértanúhálalt halt több mint húszezer ártatlan magyar áldozatra is emlékezünk. A Nagykeresztek tövében a délvidéki szerb vérengzés iszonyatával és döbbenetével sűrűsödik a múlt, s az unokák, dédunokák történelmi próbatétele lesz, hogy miképpen lehet ezt a jelenvaló örökséget elrendezni, s magunkban is rendet rakni.

E zaklató feladat elől senki nem menekülhet.

Engem a hatvanas évek közepén Cseres Tibor regénye, a *Hideg napok* szinte megütött, fizikai fájdalmat okozott, goromba gimnazistává formált. Gyanakodtam mindenre és mindenkire, s nem is tudom, hogy mivé foszladozik az életem, ha érettségi után, 1969-ben nem találkozom a Széchenyi Könyvtár Kisnyomtatvány-tárának egyik folyosójára száműzött Szíj Rezsővel, akinek négyszemközti és illegális történelemórái kezdtek bennem rendezni és rendszerezni az elmúlt évszázadok és évtizedek történéseit, összefüggéseit.

Néhány hónap múlva már az élő Tisza közelében, Lakitelek határában, egy tanyasi iskolában olvastam a gyerekekkel újra a *Mondák könyvét* és Móriczot, a *János*

vitézt és a Toldit, és éltük át újra és újra a történelmi haza csatáit, küzdelmeit, építkező hétköznapijait.

A Lakiteleki Művelődési Házban pedig társaskörbe hívtuk a gondolatokat, a hiteles embereket. A tilalom és a tűrés határán szerveztünk találkozókat, irodalmi esteket.

1972-ben az Újvidékről érkező Fehér Ferencsel és Németh Istvánnal a májusi homokvihar és a tőserdei barangolás élményével már a délvidéki háborús fürgegről is beszéltünk. Az egyenes beszéddel, a dedikált *Hazavezérlő csillagok* és a *Vadalma* olvasmányélményével együtt volt nekem történelmi igazságtétel Cseres Tibor *A bezdáni ember* című novellája, s ezt követően már tudatosan kerestem a könyvtárban a délvidéki folyóiratokat. Az *Új Symposion*okért pedig cserébe Illés Sándor *Sírató* című könyvét, a temerini gyilkosságokat feltáró dokumentumregényt vásároltuk föl, és rokonlátogatókkal küldtük át a határon.

Mi is vittünk át könyveket, kéziratot és tilalmas híreket, amikor a fiatal írók József Attila Körének csoportjával először utazhattam Újvidékre.

Aztán Gion Nándor a *Virágos katonával*, Domonkos István *Kormányeltörésben* fuldokló versmondatoival, Dudás Károly látó riportjaival, novelláival, a Szabadkáról érkező *Életjelekkel* és *Üzenetekkel* éltem együtt, és közben újra és újra Kosztolányi Csáth Gézához írt versének négy szakasza gyűjtotta föl képzeletemet:

*Alvó, emeld lassan nehéz és hosszú pillád,
s a végtelen felé táguló nagy pupillád
szögezd felém.*

*Most a palicsi tó úgy fénylik, mint az ólom,
és a beléndeken s a vad farkasbogyókon
alszik a fény.*

*Ab, jól siess. Szíved még egyszer megszakad tán,
ha hosszan bolygasz a cirillbetűs Szabadkán,
s nem értenek.*

*És úznak majd tovább, idegen, bús hazádban,
Zsákutcán és közön, idegen és hazátlan
kísértetet.*

Én nem vagyok és nem leszek idegen és hazátlan kísértet – gyűrődött bennem az ellenkezés, amikor 1997. január elején Belgrádban az MDF elnökeként a Milosevics-rendszer ellen tüntető több tízezres tömeg előtt egy teherautóra szerelt vaslétrás emelvényről szólhattam a szerb és magyar megbékélésről, a félelem nélküli élet esélyéről.

Álmodnak-e színes tintákról a szabadkai kisdíákok? – bujkált bennem a kérdés akkor is, amikor Kocsis Mihály igazgató úr megkeresett, és azóta sokrétegű együttműködés részeseként megismerhettem a Széchenyi István Általános Iskola belső világát, sikereit, gondjait.

Ez az iskola 2006-ban lesz 150 esztendő, s ez idő alatt többször kényszerült nevének megváltoztatására. Legutóbb nyolc esztendő várapoztatás, huzavona után 2001. június 4-én, máig emlékezetes ünnepségen vehették föl a legnagyobb magyar, gróf Széchenyi István nevét.

A trianoni magyar határtól 10 kilométerre fekvő, a kisebb településeivel együtt 150 ezres lélekszámú Szabadkának 23 általános és 8 középiskolája van, és ezek közül ez az egyetlen magyar elnevezésű általános iskola.

Az iskola kétnyelvű, a tanítás magyar és szerb nyelven történik. A szabadkai iskolák közül ez a legnagyobb létszámú. Az 1032 tanulóból magyar anyanyelvű 644 tanuló, szerb anyanyelvű 434 diák tanul.

A diákok egy részével, a 84 pedagógus többségével, magam is megismerkedhettem. A szabadkai tornacsarnokban Széchenyi életéről, életművéről beszélhettem az érdeklődő diáksereg előtt, egy másik alkalommal pedig az iskola népes társaságában Dobos Krisztinával, Bíró Zoltánnal, Zakar Péterrel cseréltünk gondolatot az amerikanizált, neoliberais iskola válságáról, a magyar iskola értékeltű hagyományairól, az együttélés nehézségeiről és az autonómiáról.

A Lakiteleki Népfőiskola kapcsolatrendszerében is elismerést vívtak ki a szabadkai pedagógusok, iskolások, diákok. Vissza-visszatérő vendégeink a nyári Klebelsberg Szabadegyetemen, szakmai konferenciákon, továbbképzéseken, és a segítségükkel, részvételükkel szerveztük meg 12 Duna-Tisza-közi és 12 délvidéki iskola azóta is hatékony kapcsolatát, együttműködését. A Népfőiskola matematikai, nyelvészeti, történelmi, zenei, versmondó és néptáncos találkozóin, tantárgyi vetélkedőin is sikeresen szerepelnek, és ezt most erős hangsúllyal mondom: mindenkor kitűnt a szabadkai diákok példás magatartása is.

A szabadkai Széchenyi Általános Iskola vezetői, pedagógusai jól tudják és a gyakorlatban is megvalósítják, amit tíz évszázad magyar iskolaszervezői tudtak és a gyakorlatban is alkalmaztak, jelesül, hogy az iskola az oktatás és a nevelés együttes intézménye. Csak a neveléssel megalapozott oktatás alakíthat valós műveltséget, csak ez formálhat értékes személyiséget. A csak tudást, ismeretet adó iskola csonka iskola marad, és ahol nem történik tudatos, lelkiismeretes nevelés, ott azt az épületet, intézményt nem is illeti meg az iskola elnevezés. Ezért keres új címkét a neoliberais oktatáspolitikára, amikor oktatási központról, továbbképző centrumról, vizsgára előkészítő tanfolyamokról beszél.

A hagyományos – közép-európai – magyar iskolamodell lényege: a józanság, a kiegyensúlyozottság, a szélsőségektől mentes határozott erkölcsi és nemzeti nevelés. Családközpontú felelős szabadság, kötelességtudat, fegyelem és önfegyelem, testi és lelki egészségre való nevelés, a gyakorlati érzék, készség fejlesztése – mindezek alapelvei a hagyományaival is korszerű és sikeres iskolamodellnek. Mindezen nevelési alapelveket eredményesen csak a szülővel, a családi környezettel együtt lehet vonzóvá és életszerűvé alakítani.

A szabadkai Széchenyi Általános Iskola több mint egy évtizede tudatosan és szervezeten működteti a Szülők Iskoláját, ahol interaktív előadásokkal, speciális tanácsadással, egyeztetéssel válik hatékonyvá a nevelési program megvalósítása, és

az osztályfőnökök, szaktanárok kapcsolatteremtő eredményeivel pedig társadalmi-közösségi erőter növeli az iskola lehetőségeit. Csak így biztosítható az iskola felújítása, bővítése, technikai-szakmai színvonalának emelése, karbantartása.

Az iskola aktív résztvevője a Kárpát-medencei magyar iskolák munkáját összehangoló Diák-Uniónak, a Duna–Tisza–Maros–Körös régió négy iskola együttműködésének, és 8 iskola részvételével megszervezték a Kárpát-medencei Széchenyi-iskolák szövetségét is.

A szabadkai iskolát támogató alapítványok közül kiemelkedik a Pro Hungaris Kulturális Értékközvetítő Alapítvány könyvek ezreit továbbító áldozatos munkája és a KOMA (Közoktatási és Modernizációs Alapítvány) hathatós anyagi és szakmai segítsége. Az Aranycsapat Alapítvány felhívására 44 iskolát vontak be a Délvidékről, és a győztes csapat a budapesti Kárpát-medencei általános iskolák labdarúgó tornájának egyik résztvevője volt.

A Márton Aron-emlékéremmel elismert szabadkai iskola 1996-ban kezdeményezte a köztársasági szintű Magyar nyelv és nyelvhelyességi találkozót, vetélkedőt, és ennek azóta lelkiismeretes szervezői és vendéglátó házigazdái.

Az iskola tanulói köztársasági elismerést, győzelmet szereztek számos tanulmányi versenyen, így magyar és angol nyelvből, kémiából, fizikából, és több sportjátékban voltak országos döntősök, győztesek.

Pedagógus-továbbképzések, szakmai konferenciák, bemutató órák, hospitalások mellett megszervezték a zombori Tanítóképző Szabadkára kihelyezett magyar nyelvű tagozatát is. Az iskola vezetői jól tudják: „A tanító olyan lámpás, amely minél inkább világít, annál inkább fogyasztja önmagát.” Gárdonyi gondolata a kisebbségi sorsban tanító-nevelő magyar pedagógusokra fokozottan érvényes.

Halottak napja van.

Mécsesest gyűjtünk mindazon magyar pedagógus emlékezetére, akik tisztességgel, becsülettel álltak éveken, évtizedeken át a Kárpát-medencei magyar katedrán, s nevelték, tanították történelmi haza fiait, leányait.

Halottak napja van.

Ma délután Szabadkán, a Zentai úti temető 44-es parcellájában, a Vergődő Madár emlékművénél a délvidéki vérengzés, a bácskai magyar holokauszt több mint húszezer áldozatára emlékeztek.

Itt a Budai Várban pedig a jelenvalóság, a Bethlen Gábor Alapítvány Márton Áron-emlékérmét, ezt a rangos elismerést kapja meg a szabadkai gróf Széchenyi István Általános Iskola.

A két esemény feszültségében a szabadkai kisdíákok, akik színes tintákról álmodnak, sokszínű és egészséges jövődőről, az egymásra utalt, félelem nélküli életről, történelmi hazáról, nyugalomról, biztonságról.

Színezzük hát tovább színes tintákkal szép álmukat, az ébrenlét pedig legyen mindenkor az építkező jövő Bethlen Gábor nemzetet megtartó bölcsességével, a boldog emlékezetű Márton Áron püspök keresztény hitével, erkölcsével és a névadó Széchenyi gróf tanításával, aki a hétköznapi építkező munkáját bennünk ezzel a gondolattal is erősíti:

„Legyünk bár kevesen, de legyünk erősek erkölcsben és igazságban; vessünk az ármánynak és gonoszságnak tántoríthatatlan erkölcsi erőt ellene; lehet, hogy legyőznek ma is, holnap is; lehet, hogy homályba borul egy időre megyénk fénycsillaga – tűrjük el! Végére csakugyan az igazság győz; mert az igazság mellett áll Isten maga s korunk őrelke.”

Ha pedig Isten velünk, és a józan eszünk is megmarad, akkor kicsoda ellenünk?

LEZSÁK SÁNDOR

Tamási Áron-díjas

DONKÓNÉ SIMON JUDIT

Házára lelni sem könnyű, hazát teremteni azonban még nehezebb. És a legnehezebb ott, ahol az anyanyelvemen beszélnek, mégis van valami magyarázhatatlan távolság köztem és a hozzám beszélők között. Kicsi távolságot legyőzni – XX. század végi, XXI. század eleji életünknek talán ez a legnagyobb feladványa.

Most egy olyan asszonyt ünneplünk, akinek ez sikerült.

Minden tettel minden nap legyőzött egy kicsi távolságot, mert nemcsak ő idomult a befogadó közeghez, hanem új hazájába elhozta régi hazáját. Új otthonának rábízott vagy rá hallgató gyermekeit és felnőttjeit elvitte a szülőföldjére. Mint a gyümölcsoltó fát a fába, ő hazát oltott a hazába.

Erdélyből, Marosszékről a székesfőváros közelében, Érden települt le. Fiatalon jött át – nem illik megmondanom, hány évtizede –, amikor még lehetősége volt, hogy a múltból mindent elfelejtsen. És semmit nem felejtett el.

Az iskola, ahol tanított, Körösi Csorna Sándor nevét vette fel. A tanítványok és a tanártársak többszörösen is bejárták vele Erdélyt és a Partiumot, bejárták a Csángóföldet. Gyűjtő és szerkesztői munkájának eredményeképpen példaadó kötetek születtek az utak nyomán. Erdélyi újságok, kiváló újságírók és szellemi emberek, az erdélyi magyarság megbecsült szószólói tartják tiszteletben ezt a munkásságot.

Érdnek nem voltak ilyen hagyományai. Donkóné Simon Judit teremtett hagyományokat. Tanárként, előadóművészként – és csodálatos ihletettséggel –, az Erdélyi Kör létrehozójaként. Érd szellemi mindennapjaiba beleszövődött az erdélyi gondolkodás, feltámadt a bukovinai székely hagyomány, mert van valaki, aki összefogja azt a néhány embert, akinek a múltjában, a családjában vagy a rokonszenveiben ott rezeg a nemzeti létnek a rügyfakasztó igyekezete.

Egy erdélyi újságíró nemrégiben százezres lélekszámúnak írta le Érdet. Rögtön azután, hogy a Székelyföldön találkozott Donkóné Simon Judittal. A cikkíró nyilván nem tudta elképzelni, hogy ilyen lélek ennél kisebb hely-

ről is jöhet. Jelképes értelműnek látom ezt a kedves nagyítást. Visszaigazo-
lása az eddigi életnek. Annak, hogy hazába hazát lehet oltani.

Donkóné Simon Judit benne van Bőjte Csaba testvérünk erdélyi, csángó-
földi gyermekmentő missziójában. Önkormányzati képviselőként is testvéri
kapcsolatokat épít. Például Szászrégenben személyesen is ott volt annak a ha-
tározatnak a születésekor, amely határozat testvérvárossá tette Érdet és Szász-
régent. Országgyűlési képviselői megmérettetésekben is részt vett. Soha sem-
milyen kihívás elől nem bújta el. Az iskola, amelyben tanított, hagyományokat
éltető képzőművészek kiállítási otthonává vált. Érdemei ott vannak az érdi
földrajzi múzeum fönntartásában. Hangján megszólalt és megszólal az erdélyi
és a határokon túli magyar irodalom minden érvényes alkotása. Ez a költé-
szet, ez az irodalom könyveiben is hétköznapi közelségben él.

A Tamási Áron-díjat tények és teljesítmények igazolják vissza. De az in-
doklásoknak, magyarázatoknak van ennél líraiabb magaslata is. Donkóné Simon
Judit azok közé tartozik, akik Tamási sorsmélységű gondolatát nem a ködös
homályba utalják. Sokan mondják, sokan ismételtetik: azért vagyunk a vilá-
gon, hogy *valahol* otthon legyünk benne. De kevesen vannak, akik úgy élnek,
hogy az életükkel megmutatják: hol van az a *valahol*.

Donkóné Simon Judit tudja, hogy az otthon a másik ember. Az ő értelme-
zésében nem csupán egyetlen ember, hanem azoknak az embereknek a közös-
sége, akik egy nagyon más dallamokra hangolt világban meg akarják őrizni és
át akarják örökíteni a nemzet nagyjainak igazi hangját. Tamási Áronhoz visz-
szra ez a gondolkodás. Érden valóban azt látjuk megvalósulni, ami az egyik
legszebb Tamási-gondolatban így hangzik: a madárnak szárnya van, és szabad-
sága, az embernek egyetlen szülőföldje és sok kötelessége.

Ehhez a kötelességvállaláshoz kívánunk további erőt Donkóné Simon Juditnak,
és kívánjuk hozzá a Tamási-látta madár szabadságát. ❧

PÁLFY G. ISTVÁN